

AZ OSZTÁLYFŐNÖKI NEVELÉSI TERV KÉSZÍTÉSÉNEK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

Miért problematikus ma is az osztályfőnöki nevelési terv készítése?

A nevelőmunka tervezésénél, megszerkesztésénél még mindig nem alakult ki egységes és országos koncepció. A Köznevelésben „Az osztályfőnök műhelye” c. rovatban jelen tanévben igen használható komoly cikkek jelentek meg. Pl.: Bodó Lászlóné: Az 5. osztály munkaterve. (69—18) Vagy Horváth Imréné: „Munkaterv az 5—8. osztály számára. (69—17) Az utóbbi, talán az egyik legjobban áttekinthető és használható munkaterv általános iskolai viszonylatban. Ezek és egyéb tervek, elképzelések már a kiindulásnál segítséget nyújtanak a kezdő pedagógusnak, de a nevelési tervnek számos buktatói vannak még, melyet a gyakorlott pedagógus nemcsak felismer, hanem meg is old, viszont a kezdő nevelő legfeljebb a problémáig jut el. Ilyenek pl.: A nevelési terv szerkezete, a célok, feladatok, követelmények gyakorlati megoldása, konkrét helyzetelemzés készítése stb. A cél, hogy egységes képet tudjon a kezdő pedagógus kialakítani és ezen belül egy-egy részterülettel is meg tudjon birkózni. Különben, ha használhatóvá nem tudja tenni az osz. nevelési tervét, akkor valóban tehetetlenti jelent a mindennapi munkájában.

Egy osztályközösség nevelési tervének szerkezeti tagolása például az alábbiak szerint alakulhat:

Nevelési terv szerkezete

A) *Közvetlen feladatok:*

1. *Osztályfőnöki munkaterv*
 - a) *helyzetelemzés*
 - b) *a fő feladatok megjelölése*
 - c) *feladatok ütemzése*
(határidő napló)

B) *Közvetett feladatok:*

1. *Az úttörő raj munkaterve*
2. *A Szülői Munkaközösség munkaterve.*

Megjegyzés: Jelen munkámban az osztályfőnöki tervezés szempontjait és a konkrét helyzetelemzést (szintfelmérést) dolgoztam fel.

I. *A tervezés szempontjai az osztályfőnöki munka vetületében.*

A tervezés során csak a *legfontosabb feladatokat* kell számbavennünk.

A) *Konkretizálni kell a nevelési célt:* az osztályközösségre és az egyes tanulókra vonatkozóan. A cél a „kommunista embereszmény”. Ez így igen általános megfogalmazású, melyet részletesen konkretizálni kell, ehhez segítséget a „Nevelési terv” követelményei adnak. Azonban az egyes követelmények megvalósításához *tevékenységi formákat is adni kell.*

A tervezőmunka kiindulópontja tehát a nevelési követelmény áttekintése és lebontása. A kiindulásnál azonban *a feladatokat élesen el kell választani a követelményektől.* Ez két különálló, lényeges fogalom, melynek összetévesztése zavart okozna a tervező munka során. Könnyebb áttekinthetőséget nyújt az alábbi felosztás.

A globális tervezés

Feladatok:

a konkrét *helyzetelemzésből* adódnak.
(Ezek csoportosítása, koordinálása nevelési tényezők szerint.)

Követelmények:

- a) A nevelési tervben megjelölt szint.
(Korcsopontonként és kategóriánként az iskola adottságainak figyelembevételével.)
- b) *A kitűzött feladatok hogyan és milyen szinten realizálódtak?*

B) Figyelembe kell vennünk azokat a *nevelési tényezőket, hatóerőket*, amelyek jelenlétére, segítségére állandóan számíthatunk.

1. Az osztályomban tanító *nevelők kollektívája* a leghatékonyabb tényező a gyermek személyiségének alakításában, ha egységes pedagógiai elvet követnek.

Az osztályfőnöknek tehát *kettős feladatot* kell megoldania:

a) Az osztályban tanító szaktanárokat közösséggé kovácsolni.

b) A kartársakkal állandó együttműködés, a problémák közös megoldásánál.

Milyen részproblémák fordulhatnak elő?

A tanulók szorgalmának, előmenetelének, munkafegyelmének, órák alatti és folyosói magatartásának különböző esetei stb. Pl.: A kiugró fegyelmi esetek azonnali megtárgyalása és a szükséges intézkedés megtétele. Az időhúzás nemcsak az esemény aktualitását, hanem annak pontosabb elintézését is veszélyezteti.

Ellenőrzőkönyv, magartartási füzet, betélapok egységes és rendszeres használatának megbeszélése.

A tanulás helyes módszereinek a tanulókkal való megbeszélése. Iskolánkban a tanév elején 5. osztályban a szaktanárok egy-két órát a helyes és ésszerű tanulásról beszélgetnek. Vagyis hogyan kell a tankönyvből felkészülni, a lényegét kiemelni és rögzíteni. Szeptember első napjaiban 5. osztályokban csak az önként jelentkező tanulókat feleltetjük és csak a jól sikerült feleleteket osztályozzuk. Ezt persze a tanulóknál nem tudatosítjuk. Ez a módszer is vitatható, de a gyakorlat több pozitívumot sorakoztat fel, azért alkalmazzuk.

A fizikai dolgozók gyermekeinek névszerinti számbavétele és a gyakorlati segítségadás megbeszélése.

2. Az *osztályfőnöki munkaközösségnek* feladata az iskolai osztályfőnöki munka hatékonyságát emelni.

Funkciója kettős: egyrészt a konkrét segítségnyújtás a gyakorlati nevelőmunkához, másrészt pedig az osztályfőnökök pedagógiai kultúrájának további emelése.

3. Az *úttörőszervezet* is jelentős segítséget nyújthat az osztályfőnököknek, mint hatótényező. Az iskolai és az úttörőszervezet koordinálásában az osztályfőnök a legfontosabb tényező, mert a két nevelési rendszer módszerei sok tekintetben eltérnek egymástól, de a *célkitűzések azonosak.*

Koordinációs feladatai a következők:

a) *Tartalmi egyeztetés* során összehangolja az iskolai és a mozgalmi tevékenységi formákat. Pl.: Az ősri tanulmányi felelősök figyelik a gyengébb képességű tanulók teljesítményét és szükség szerint segítséget nyújtanak részükre.)

b) *A rajvezető,* aki legtöbb esetben osztályfőnök is (a párosítás nem minden esetben mondható szerencsésnek) igyekszik az úttörővezető és az osztályban tanító nevelők munkáját egységesíteni.

4. A *szülői munkaközösség* és az osztályfőnök kapcsolata is fontos a célok megvalósítása során. A közös pedagógiai álláspont kialakítása az iskolai és a családi ház között megkönnyíti az osztályfőnök munkáját, a közbenző buktatóktól.

Célkitűzéseink az Sz. M.-ben több irányúak lehetnek.

a) *Tájékoztató kölcsönösen* a gyermek és a tanulóközösség nevelési és fejlődési problémáiról.

(Pl. Preventív felvilágosítás a pubertás kor problémáiról.)

b) *Kölcsönös segítségadás* a nevelőmunka helyes megszervezése érdekében. (A matematikus tanulókat az Sz. M. vezetőségi tagok is meglátogathatják és a szülők eszmecseréje eredményeket hozhat.)

c) *A szülők pedagógiai kultúrájának emelése* segíti a közös elvi és gyakorlati állásfoglalás kialakítását. Pl. A dinamikus sztereotípa jelentősége a családi nevelésben.)

C) *A nevelési feladatok elemzése.*

A nevelési feladatokat az igazgató munkaterve alapján *súlypontosza,* egyrészt az osztályfőnöki helyzetelemzés szintéziséből, másrészt saját óra látogatásainak tapasztalataiból. Az osztályfőnökök valamennyi kategóriában végzik a nevelési feladatokat, de valamelyik kategória kiemelése, súlypontoszása azért fontos és lényeges, mert ebben a kategóriában hiányosság, lemaradás tapasztalható az iskolában. Kiemelt feladat volt iskolánknál az 1968—69. tanévben: a szocialista hazaszeretetre és nemzetköziségre való nevelés.

Ezek után következik a munkatervben a *nevelési feladatok összeállítás,* kijelölése az évvégi helyzetelemzés alapján.

D) *A helyzetelemzéshez, annak elkészítéséhez néhány gondolat.*

Az osztályfőnök egyik legfontosabb évvégi teendője a *mérlegkészítés,* vagyis az osztály helyzetének neveltségi állapotának körültekintő regisztrálása.

Ez talán az osztályfőnöki munka egyik legfontosabb területe. Igyekeztem jó néhány

helyzetelemzést áttanulmányozni, hogy felismerjem annak buktatóit. A legnagyobb *hiányosság* ezekben a szintfelméréseknél, *hogy eléggé formálisak*, általános jellegűek, ezért felesleges adminisztrációként hatnak. A *szintfelmérés csak akkor lesz konkrét*, ha az osztályszinten belül is elemezzük a tanulókat. Vagyis névszerint kell megjelölnünk, kik azok a gyermekek, akik az előírt követelményeknek nem tudtak megfelelni, a nevelés valamelyik területén. Csak ezen feladatok ismeretében tervezhetünk realisan a jövő tanévben. Figyelemmel kell kísérnünk azokat a tanulókat is, akik az osztályszintnél magasabb követelményeket értek el. Vegyük számba azokat is, akik erre a szintre feljuthatnak a következő tanév során. Fokozottan tartsuk szemmel a fizikai dolgozók gyermekeit is, akik többször nehezebb körülmények között rajtolnak, az osztály többi tanulóéhoz viszonyítva a kitűzött feladatokban.

A jó helyzetelemzés utal a tennivalókra, szinte sugalmazza a feladatokat.

Ezeket a feladatokat a következőkben vázolhatjuk:

a) Melyek azok a *pozitívumok*, eredmények, melyet az osztályközösség a tanév során elért, és amelyekre tovább építhetünk.

b) Melyek azok a negatívumok, hibák, fogyatékoságok, amelyeket fel kell számolnunk. Szem előtt kell tartani, hogy nevelésünk *közösségi nevelés*, amelyeknek közvetlen szervezője az osztályfőnök. Itt a helyzetelemzésből elsősorban azt emeljük ki, amely az osztálynak, mint közösségnek az állásfoglalására, magatartására jellemző, ami a fejlődés szempontjából fontos, ami a többséget jellemzi. Pl. egy 5. osztály főnöke a helyzetelemzésnél alaposan mérlelje a tanuló közösségi magatartásánál, hogy *a jó közösségi mag hogyan alakul*. Az osztályfőnök saját munkáját könnyíti meg, ha sikeresen tudja a jó közösségi magot kialakítani.

A helyzetelemzésnél a kezdő pedagógus figyelje az *osztály visszahúzó erőit is*, hogy milyen befolyást gyakorolnak az alakuló közösségre? A visszahúzó erők irányítója leginkább a jó képességű, gyors észjárású, de gyakran fegyelmezetlen tanuló, aki a tervek eszmei irányítója. A tervek gyakorlati kivitelezését kevésbé gondolkodó tanulóval hajtja végre, aki nem látja a cselekedetének komoly következményeit.

Saját, valamint kartársaim megfigyeléseiből, felmérésekből, célkitűzésekből és a nevelési követelmények szem előtt tartásával végeztem el a konkrét helyzetelemzést. Az egyes kategóriákban elért szint mutatja, hogyan sikerült a kitűzött feladatokat a tanév során realizálni.

II. Helyzetelemzés-szintfelmérés nevelési kategóriák szerint.

Osztály: 6. b.

Osztálylétszám: 29 tanuló.

Megoszlás: 15 fiú, 14 leány.

Tanulmányi eredmény az év végén: 3,5. (Ez sajnos csökkenő tendencia a múlt évihez viszonyítva (3,9), amit az 5 bukott tanuló (B. A., F. L., K. T., P. G., és S. A.) idézett elő. Osztályomban a hátrányos helyzetű tanulók száma: 9. (Személyiségükben rejlő okok miatt.) Normál korú 24 tanuló. Egy évvel túlkoros 3, két évvel pedig 2 tanuló.

A) *Személyi higiéniá* tovább fejlődik. Az osztály tanulóinak ruházata tiszta és rendes, az az időjáráshoz alkalmazkodó. A tisztaságcsoomagok rendszeres használata néhány tanuló kivételével (K. T. és Sz. L.) megoldottnak tekinthető.

A tisztaság és rendszeretérén a kislányok közül B. A., B. É., D. G., M. E., Sz. E., Sz. K. tüntek ki. Kifogásolható a tantermek tisztasága, mert több tanuló (B. A., K. T., Sz. L.) a padját szemetesen és székét rendetlenül hagyja ott óra után. Napirendjük alkalmazásában B. A., K. T., F. L., P. G. tanulók merevek és kevésbé tudnak igényeknek megfelelően variálni.

Testi fejlettséget tekintve arányos testforma a jellemző.

Fejlődésben lemaradtak B. A., L. L. tanulók, akiknél még a kisgyermekes testalkat figyelhető meg.

Vérszegény, gyengébb fizikumú tanulók D. M., Cs. M. és L. L., akiket származásuk és körülményeik miatt is figyelemmel kísértem a tanév során.

Órák alatti testtartásban még most a 6. osztályban is sok a kifogásolni való, pedig ebben a korban a deformitás veszélyével kell számolnunk, különösen a helytelen testtartású tanulók esetében. Több tanuló még mindig a padon fekszik.

Mozgásuk a testnevelő tanár szerint sokat fejlődött, pontosabbá vált különösen a fiúk-

nál. Fejlődött a figyelem koncentrációja is. Sok az ügyes és kiváló sportoló is (B. E., H. Zs., S. G.)

Sajnos visszahúzó erők is akadnak. (L. L. és Sz. L.)

- B) A családi nevelés *világnézeti-politikai* hatása általában pozitívan értékelhető. Kettős neveléssel csak ott találkozunk, ahol a család a nagyszülőkkel lakik együtt. A világ megismerő tudományos igazságait a tanulók nagy része helyesen látja. Egy felmérés eredményeképpen (Miért lehet a Holdat napjainkban meghódítani?) a 29 tanuló közül 24 tanuló helyes okfejtéssel utalt a fejlett technikára és arra, hogy a Föld megismerése után következhetett sorra ez a lépés. Csupán 5 tanuló állt értelmetlenül ennek a kérdésnek a megoldásában. (B. A., Cs. M., D. M., F. L., P. G.) A tudománytalan nézetek felszámolása is eredményes. Kevés azon tanulók száma, akiket kísért a babona. (D. M., P. G.) Az ókori népek vallását a természeti erőktől való félelemmel magyarázták az órák során. (S. A., Sz. L.)

A *társadalmakról* való elképzelésüket a konkrétság jellemzi már a tanév során. Felismerik a társadalmak fejlődésének objektív okait (a munka, a termelés jelentősége) és a fejlődésben rejlő ellentmondásokat (az elnyomottak küzdelme az elnyomókkal szemben). Űgyes meglátásaikkal és nagy olvasottságukkal kitűntek M. E., S. P., Sz. E., Sz. L. tanulók.

- C) A *városukhoz való ragaszkodás* szinte példamutató.

Felmérésem (Ki hol szeretne élni?) eredménye a következő képet mutatta: 28 tanuló közül 21 csak Egerben, 3 Budapesten, 3 vidéken. Csupán 1 tanuló választotta külföldet. (Indoklás az olcsóság.)

A dolgozó nép történelmi múltjának ismeretében választottak eszményképet (Dobó, Bornemissza, Dózsa, Petőfi stb.) mert megismerték a hősök vonzó tulajdonságait és maguk is ilyenek szeretnének lenni.

Városunk felszabadító harcairól és annak hőseiről alapos ismereteket gyűjtöttek össze. Különösen kitűntek: Sz. L., M. I. és L. A. tanulók.

Más népek iránti szeretetüket igazolja, hogy az osztályom 29 tanulója közül 16 külföldi pajtással levelez. (11 szovjet, 4 német és 1 bolgár pajtással.)

- D) *Tanuláshoz való viszonya* az osztályomnak a múlt évihez képest rendszeresebb felkészülésben és a lényeg meglátásában mutat fejlődést. A rendszeres és folyamatos felkészülés B. A., K. T., S. A., és P. G. tanulóknál még a mai napig nem alakult ki. Kevés azon tanulók száma, akiket a jövő célok ismerete serkent a tanulásra. Az eredmények, sikerek elérése általában a nagyobb ösztönző erő.

A *tanulás közösségi jellegének alakulása* jó irányú. A szaktanárok és a jobb tanulók segítik a gyengébb tanulókat rendszeres vagy időnkénti korrepetálással. Az órák alatti tudatos és kitartó figyelem az osztály nagy többségére jellemző. Vannak, akik forognak, beszélgetnek, így megbontják az észlelés erőit, nemcsak maguknál, hanem környezetükben is. (F. L., K. T., P. G.)

- E) *Az osztályközösség még mindig változékony.* A jó közösségi vonások nem jelentkeznek hathatósan és következetesen. A jó közösségi mag 10 fővel kialakult, de önálló, határozott irányítása még ritkán lelhető fel. A rendbontók (B. A., F. L., K. T., S. A., P. G., Sz. L.) ellen nem lépnek fel erélyesen és következetesen. A tanulók nagy többsége udvarias, szerény magatartást tanúsít. A fegyelmezetlen tanulók között gyakori a súrlódás, durva hangnem és időnkénti trágár szavak használata. A két nem közötti viszony egységes képe megbomlott. A fiúk észreveszik a leányokat, ami egyrészt a leányokkal szemben tanúsított udvariasságban, vagy éppen ellenkezően civódásban nyilvánul meg.

- F) *Esztétikai fogékonyságuk* szépen alakul. A természet szépségeit nemcsak felismerik, hanem tudatosan is élvezik. A tárgyi környezet esztétikumának kialakítása terén még vannak fogyatékoságok. Szívesen dekorálják a falújságokat (B. A., V. É., H. Sz., Sz. E.) az élő sarok virágait gondozzák, de a tanteremben a papírokat kevesen látják meg és veszik fel önállóan. *Irodalmi kulturáltságuk* jó irányban fejlődik. Átlagon felüli olvasottságukkal tűnnek ki M. E., M. I., L. A., Sz. I. tanulók. Stílusuk változatosabbá vált és szókincsük is gazdagodott, kifejező készségükkel együtt. Az osztály többi tanulója közepes szintet mutat.

Képzőművészeti kulturáltságuk közepesenél jobb. A tantervi stílusformák között jól eligazodnak, kivéve F. B., K. T., L. I., és S. G. tanulókat.

Megjegyzés: A tanuláshoz való viszony (II. D. pont) elemzéséhez iskolánként még néhány adat csatolható. (Pl.: A tantárgyi átlagok, ezekből alkotott konklúziók, a bukások okai és egyéb statisztikai mutatók stb.)

A helyzetelemzés után megismertük a konkrét pedagógiai feladatokat, a jövő tanévre vonatkozólag. Az összeállított feladatokat lebontjuk nevelési tényezők alapján osztály- és tanulói szintre.

IRODALOM

Pataki Ferenc, Tóth László és Hunyadi Györgyné: Nevelőmunka az általános iskola 5—8. osztályaiban.

Dr. Zombor Zoltán: Osztályfőnöki munka az általános iskolában. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.)

OPI: Az általános iskolai tanulók tervszerű nevelésének programja. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.)

Kormos Antal

Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Eger

NEVELŐMUNKA AZ „ÁTMENET”; A 4. OSZTÁLYBÓL AZ 5. OSZTÁLYBA LÉPÉS SZAKASZÁBAN

Az átmenet problémáival sokan és különböző összefüggésben foglalkoztak, ami nem véletlen jelenség, mert a probléma előidéző okai sokrétűek, bonyolultak. Ezúttal egy sajátos szempontból, a *kezdeti, felső tagozati nevelőmunka* szempontjából szeretném az átmenet problémáit megközelíteni, és ezek áthidalására alkalmasnak látszó néhány nevelői eljárásra rávilágítani. A probléma ilyen megközelítése hasznos lehet az általános iskola 4. osztályában dolgozó nevelők részére is.

A 6—10 éves alsó tagozatos még igazi gyermek, a gyermekek minden játékosságával, vágyaival, törekvéseivel, nyiladozó, a világot felfedező értelmi ébredésével. Személyiségét az osztálytanító formálja, aki a munkanapok nagy részében foglalkozik vele, akivel együtt él, és aki éppen ezért jól *megfigyelheti, megismerheti alakuló személyiségének vonásait*, ami a nevelői ráhatások fontos előfeltétele.

Ez a nevelési alaphelyzet több szempontból gyökeresen megváltozik a felső tagozatossá váló, 11 éves gyermeknél. Az előserdülés éveibe lépő „kiskamasz”, olykor felső tagozatos „öntudattal”, új élethelyzet, *körülmények és új életfeladatok közé kerül*, amelyek — jelentős egyéni különbségekkel — a személyiségformáló nevelőmunka folyamatában nehézségeket okozhatnak.

Az előidéző okok sokrétűek, a különböző gyermekeknél más-más *szubjektív vagy objektív eredetű tényező*, vagy éppen több tényező együttes hatása figyelhető meg mint a kezdeti, felső tagozatos, folyamatos nevelőmunkában jelentkező nehézségek forrása.

Melyek ezek az új élethelyzetben, a felső tagozatos időszak kezdeti szakaszában ható tényezők?

A felső tagozat küszöbén *az új helyzetnek jellemzői* — csak felsorolásszerűen és a teljesség igénye nélkül — a következők:

— *Más és több új, különböző szaktárgyat oktató nevelő* foglalkozik ezután a gyermekkel, ami nevelési és oktatási szempontból egy sor új problémát vet fel.

— *Lényegesen több a tanulnivaló*. Az alsó tagozati tantervi követelményrendszert úgyszólván ugrásszerűen megnövekedő követelményrendszer váltja fel az ismeretek és a készségek terén az 5. osztály mind a 10 tantárgyában.

— A sokféle szaktárgyi anyag elsajátítása, a sok új feladat jelentős, többnyire még nem eléggé kifejlődött *önállóságot* kíván.

— Problémákat okoz egyes esetekben az *új iskolai környezet* is, valamint a közzetevésével, bejárással kapcsolatos körülmények.

— Előtérbe kerül a helyes *életrend, napi- és életrend kialakítása*, megszokása.

— Több és délutánra kiterjedő elfoglaltság.

— Nehézségek forrása lehet a *szaktanári munka minősége*, egysíkú oktatási-nevelési módszer, eljárás vagy éppen a gyermekkel szemben igényelt, de meg nem alapozott nevelői elvárások.

— *A gyermek életkörülményei, családi helyzete*. Egyes gyermekeknél a túlzott szülői elvárások (különórák, kitűnő rendűség hajszolása), vagy éppen a túlzott igénybevétel, házi munka, máskor a felügyelet, a gondoskodás hiánya, a szülők elfoglaltsága, munkába járása, engedékenysége vagy éppen nemtörődömsége lehet a nehézségek forrása.

Mindezek a tényezők — *az egyéni adottságok és képességek* különbözőségén túlmenően — messzemenően befolyásolhatják a szakszerű oktatás megalapozását, az egész